

6.12. 1987

Na závěr roku přicházím s ještě jednou kazetou. Jmenuje se PÁNBŮ NA POLI. Je to sestřih koncertů, které jsem měl na jaře 1985 v sedmi holandských kostelích (Amsterdam, Utrecht, Maastricht, Groningen...). Jelikož se jedná o české písně a holandské publikum nedošlo logicky k davovému zpěvu, takže se mi zdály tyto nahrávky neúplné. Ale jelikož není naděje sehnat v zahraničí dostatečně velké české a zpívající publikum, rozhodl jsem se tyto, vlastně unikátní nahrávky, vydat. Když jsem si je nedávno s odstupem znovu vyposlechl, zdála se mi atmosféra, v níž jsou zarámovány, velmi přesvědčivá.

Jedná se o moravské POSVÁTNÉ balady, které tvoří první a nejkompaktnější část sbírky Františka Sušila. Přebírám od Sušila název „posvátné“, neboť si nejsem vždycky jist, zda jsou přísně křesťanské, či náboženské. Jsou jakýmsi naivním prolnutím mýtu, víry, okolní krajiny, filozofické zkratky a moravské povahy. Církvi oblíbeny nebyly a zpěváci bývali často varováni a odrazováni od jejich zpěvu.

Pravděpodobně tlak církve a obrozenecký duch nakonec společnými silami dokázali, že po roce 1850 už tyto písně žádný sběratel u lidu nenachází.

Pro mne samotného jsou tyto písně perlami, radostí duchovní i fyzickou a je příznačné pro současné Československo, že kvůli nim bylo proti mně zavedeno poprvé trestní stíhání. A to už, či možná teprve v roce 1975. O jejich podivně krásných melodiích, pohybujících se v pradávných stupnicích, mohou lépe než já promluvit hudební odborníci. Mě hlavně okouzlují svými texty a k nim bych zase napsal pár slov.

Jako otevírací píseň jsem zvolil: RŮŽE NAD SVATÝM JÁNEM

Když jsem šel našel jsem kamínek bílý
V tom kamínku klášter vymalovaný
Tři lože v něm stojí vysoko vystlané
Na tom loži prvním sám Pán Bůh dříme
Na tom loži druhém Panna Marie
Na tom loži třetím dříme svatý Ján

A nad Pánem Bohem andělé hrají
Nad Pannou Marií svíce hořejí
A nad svatým Jánem růže vykvétá
Z té růže růžičky ptáček vylétá
A to není ptáček, to je boží syn
Ten co v širém světě stvořil všecken lid

Tato píseň je dojemným svědectvím jednoty světa. Člověk najde pod nohama šutráček a v něm zahlédne celý svůj tehdejší vesmír. Hmatatelný a smyslový svět „plný bohů“, jak na počátku řecké historie. Svět neodcizený, dřímající v laskavé pohodě, růže, ptáček a syn boží, stvořitel lidí, v jednom myšlenkovém i obrazovém řetězu.

Další píseň, CHODIL PÁNBŮ PO POLI, mě vedla k názvu této kazety. Pokud mé jazykové znalosti sahají, nevím o žádném dalším jazyku, kde by vznikl lidový název pro Boha, totiž PÁNBŮ. Z toho usuzuji, že vedle oficiálního dogmatu, si lidé vytvořili jakési „paralelní“ náboženství, které do sebe zároveň zahrnovalo jejich vlastní zkušenost a jim známý okolní svět a krajinu. Takže lidový Bůh Pánbů, většinou ztotožňovaný s velmi lidskou představou Krista, se nevznáší v neznámých a nevyzpytatelných prostorech plných hrůzy a sofismat, ale chodí, stejně jako my, po poli.

Chodil Pánbů po poli
Sbíraje apoštoly

Nasbíral jich dvanácte
Sám Pánbů byl třinácte

Když jsou pohromadě, tak začnou hledat hospodu - pro poutničky svobodu. Ta je ale ve městě a u brány stojí mýtný. Pánbů chce dovnitř zadarmo a to mýtník odmítá. Tak si z něj začne Pánbů utahovat, že jestli je nepustí, tak s nimi bude muset putovat. Mýtník je blbej úředník a tvrdí, že putovat neumí, že musí vybírat mýtné. Tedy mu Pánbů řekne, aby se napřed postavil na levou nohu, potom na pravou. Poprvé vidí mýtník nebeské království, podruhé kádě plné peněz.

Jestli kádě pozdvihneš
To království dosáhneš

Nemoh kádě pozdvihnout
Musel v pekle zahynout

Tahle sloka se zdává lidem nelogická a zlá, jenže zde se jedná až o orientálně chytré podobenství, že totiž máme nejen dvě nohy, ale i dvě volby. Dnes by se řeklo hledání smyslu života anebo podlehnoutí slepému materialismu. A to je volba, volba naléhavá. Ty kádě peněz, onen materialismus, je to, co nás váže k zemi a

zahynutí, zahynutí v pekle. K představě pekla dojdou později, u písni SVATÝ DAVID. Tato píseň o mýtníkovi se uzavírá slokou:

V neděli po obědě
Chodil Pánbů po světě

MARIE A KOVÁŘ

V této písni se těhotná Marie toulá po světě a hledá přespání. Z hospody ji vyhodí, tak dojde ke kováři. Ten ji také nechce vzít, musí celou noc kovat železné klíny na ukřižování Krista. Ještě se nenarodil a už je jeho matka konfrontována s jeho smrtí. Tedy jde do chlíva a tam porodí. Kovářova dcera jde ráno do kostela, zřejmě není možné si představit, že před narozením Krista se takto po moravsku do kostela nechodilo, Marie ji žádá, aby jí syna podala. Děvče ale nemá ruce, a tak je od Marie dostane. Běží tedy domů, mává rukama a oznamuje, že se už narodil ten, který její ruce stvořil. To kováře zděsí i zarmoutí. Kdyby věděl, že to je boží matka, dal by jí lože, takhle se mu teď zdá, že si zaslouží pouze konec v ohni. Tenhle paradox, tato kovářova schizofrenie jaksi zasahuje aktuálně moje české svědomí. Na jedné straně kovářovské nástroje, ale zároveň skutečnost, že nemohl ulehčit zrození toho, kdo má být jeho nástroji zabit, ho přivádí k zoufalství.

SVATÝ DAVID

Tato píseň může být známější, jednou jsem ji naučil Martu Kubišovou a později jsme ji nahráli na desku Zakázaní zpěváci druhé kultury, vydanou ve Švédsku. Zmiňuji se o ní obšírně v knize Utkání se skálou. To je druhá část dvojknihy Dvorky, vydané u Škvoreckých v Torontu. Tato píseň totiž z nepochopitelných důvodů zaujala Státní bezpečnost. Měli za to, že jsem ji složil já, a to abych parodoval nejen stát, ale policii samu. Na louce pod lípou sedí svatý David a vrže si na housličky. Přichází k němu Marie a vyčítá mu, že zatímco on zde hraje, jeho matka je v pekle. David popadne housličky a upaluje k peklu, odkud okamžitě zaslechne hlas své matky. Začne tedy hrát na housličky a volat jí z pekla ven.

Dušičky se jí chytaly
Z pekla ven vyjít nedaly

A teď jsme u toho, u té nejpekelnější představy pekla. Je to jakási samospráva zatracených a oni sami rozhodují, jestli někoho ze svého středu pustí a nebo ne. Neboť v této písni není peklo na zámek a ani za zdí. David slyší matku, matka slyší jeho, chce se tedy za ním vydat, ale dušičky ji nepustí. Tedy Davidovi nezbyvá nic jiného, než jít za šéfem, za d'áblem a tomu navrhně, že budou soutěžit ve hře na housle. Z toho plyne, že d'ábel umí hrát a to dobře, jinak by se do toho soutěžení nepouštěl. A David vyhraje. Ale jak to, že vyhraje? Nesedí tam ani soudce, ani přehrávková komise, jsou tam pouze oni dva a David jistě není soudce objektivní, neboť nehraje pro hru, ale o matku. Tedy d'ábel je ten, kdo rozpoznal krásu Davidovy hry a skromně a spravedlivě uznal Davidovo vítězství. A on má také moc vtrhnout do oné pekelné vězeňské samosprávy a Davidovu matku vysvobodit. Jak se najednou i peklo i d'ábel blíží našemu životu a jak to ta Státní bezpečnost přesně pocítila! Píseň končí:

Hou hej, Davide, Davide
Budeš-li sloužiti u mě?

Nebudeš těžce pracovat
Jenom v měsíčku sedávat
Svaté písničky zpívat

SNÍDÁNÍ PANNY MARIE

Vyvěrá studeně vodička z kamene
A v ní se umejvá panenka Marie

Když se umeje, vykročí na břeh a porodí syna. Říká mu, ať chvíli počká, že uloví k snídani v Dunaji rybu. Tedy se to stalo u Dunaje, nakonec kde jinde? Přece se náš Pánbů nenarodil u cizích, nebo dokonce u nepřátel! Novorozeně ale Marii říká, ať počká, že on sám jí tu rybu uloví, potom zapálí led ohněm a rybičku usmaží. To matku velmi udiví, nechce věřit, že by to dokázal, když se právě teď narodil.

Tak ty mně matičko
Tak ty mně nevěříš
Vždyť já jsem syn boží
Všecko to jsem stvořil

Já jsem stvořil nebe

I matičko tebe
Ty ptáky na horách
Rybičky ve vodách...

A zde narážíme na paradox vpravdě orientální: čerstvě narozené dítě je tvůrcem svého vlastního zploditele. Tento sešitek je ale příliš útlý na to, abych mohl vyslovit vše, co to ve mně evokuje, ale neznamená to také, že nový život v sobě obsahuje veškerý život dosavadní a že rozením se nejen zachraňuje existence, ale zároveň znovu tvoří? A ono zapalování ledu ohněm mi jeden znalec v Praze vysvětloval zimním slunovratem, že totiž začíná přibývat světla - ohně a to v době zimní a ledové. Říkal, že narození Krista slavíme při zimním slunovratu a on sám je právě symbolem rození světla - ohně.

Druhou stranu kazety otevírám písní ADAM A EVA. Vyhánání z ráje, Evina vina a dědičný hřích jsou už dva tisíce let základními otázkami evropské civilizace, našeho svědomí i chování. Ovšem každé období a každá povaha to interpretují po svém. Tedy moravská verze také odpovídá moravské povaze. Nutno říct, že ve všech moravských baladách je vždy velmi zřetelně podtržen ženský charakter, říkám tomu Hrdinský epos ženský a léta chci o tom napsat studii. Oproti tomu právě mužské osoby nejsou vůbec zřetelné a přesvědčivé, jedná se většinou o přecitlivělé podivíny a i když se čas od času stávají násilníky, jsou přesto nevyčísitelnými introverty.

Z ráje pěkného města
Vyhánána je nevěsta

To Evu vyhánějí
Už ji tu dobře znají

I Adam vyšel z ráje
To do zemského kraje

Eva byla vyhánána a Adam se pouze za ní vydává a tady na zemi v jeho „emigraci“ se mu strašně stýská. Nelíbí se mu pracovat, rád by se vrátil, ale cestu zpět ztratil, tedy zcela propadá sebelítosti a vyčítání:

Bys byla dobrá žena
Poslechla bys manžela

To by ses velmi bála
Rozprávek zlého hada

Ach, jak na mě smutek pad
Vida, že tě zradil had

Nechtěl jsem tě zarmoutit
Šel jsem též jabko zkusit

Dojemné na moravském Adamovi je, že i když si myslí, že Eva není dobrá žena, neopustí ji, jde za ní jak ovečka a netrestá ji. Její nevěra ho rozteskňuje a z lítosti a z lásky k ní též okusí jabka, snad aby ve hříchu nezůstala sama. Je to podivná volba, ale volba lidská. Adam totiž zde nevolí hřích ze zvědavosti nebo naivní blbosti, ale z lásky. Eva je mu důležitější než vyhnání a z toho plynoucí smrtelnost. Je to Moravan jak z písničky. Šlo by to prokázat dalšími texty moravských balad. Tito Adamové jsou velmi obtížní v manželském životě, neradi se dřou a práce a útrapy v nich vyvolávají stesk, který končí v násilí, ale bez ženské neumí být ani před svatbou, ani po ní. Potřebují ji mít i v nebezpečí vedle sebe a z čeho je jim nejvíc úzko, je právě ženina nevěra. Když k té dojde, je jim smutno na sebevraždu. Prý něco takového odpovídá i maďarské povaze. Sice v mnoha moravských baladách muž zabije ženu, šohaj šohajku, ale nevzpomínám si, že by tomu tak bylo kvůli nevěře. To se nanejvýš poseká se sokem. K zabití dochází většinou když na synečka padne „zlé myšlení“, které ukazuje na onu příšernou depresivitu. Z ní povstávají emoce a zase to končí steskem a lítostí. Závislost na ženských je u Moravana tak příšerná, že se nechá zabít i oběsit, jen aby galánka, či maměnka mohla „liltovat“. Ti, kteří mají i dnes s Moravany větší zkušenost, budou vědět o čem mluvím.

V úvodní poznámce k těmto posvátným písním jsem napsal, že si nejsem vždy jist, zda jsou tyto písně i křesťanské. A to je právě případ písně KRISTUS A DÍVKA.

A ve čtvrtek po večeri
Šel Pán Ježíš na procházku
Se dvanácti apoštoly

Potkají nějaké děvče, které nese vodu. Oni by si rádi umyli ruce a nohy. Děvče je varuje, že ta voda není moc

čistá a na to Ježíš reaguje zlobně, že ta voda čistá je, ale s ní samotnou to není v pořádku. Měla příliš mnoho mužskejch. Tedy ji pošle do kostela a tam se dějí horory. Zvony samy zvoní, oltáře a obrazy se k ní otáčejí zády, svíčky zhasínají a ona když poklekne, tak zkamení. Zde není ani špetka křesťanství. Dívce totiž není odpuštěno a je nemilosrdně zatracena. V této písni už na nás dopadají moralita a obrazovost kramářské písně, ale přesto duchem i pojetím píseň zůstává moravskou, snad je to nejvíc dáno onou tesknou a vážnou melodií. Výsledný dojem totiž není nahnat strach a tak si vynutit právo na závěrečnou moralitu, jak to je u kramářské písně, výsledný dojem je jakási lítost nad tou holkou a sympatie k ní. Zřejmě takto píseň zrcadlila stav moravského mužského podvědomí, doufání v nějakou supermoc, která si to s těmi ženskými nakonec vyřídí, ale radostně jim z té představy stejně nakonec není.

PLÁČ JEŽÍŠŮV

V dětství jsem měl dlouho jednu nevyřešenou otázku. Jestli totiž narození Ježíška je zároveň narozením Ježíše. Nějak jsem si tyto dvě osoby neuměl dát dohromady. Vzpomněl jsem si na to po letech v Holandsku, protože oni Ježíška nemají a tak i Vánoce podle toho vypadají. Národy, které Ježíška mají, ho mají jako milé děťátko, které nám svým narozením udělalo nesmírnou radost a tak zpíváme, jíme, dáváme si dárky a je nám dobře na světě. Podle tohoto klišé začíná i tato píseň.

Narodil se Kristus pán
Toho dne, toho dne
S velkým veselím

Jenže Kristus třikrát zapláče a když ho matička utiňuje, ohradí se:

Jak já nemám plakati?
Mám křesťany vykoupit
A ne stříbrem, ne zlatem
Ale vlastním životem!

A je v tom i vztek i lítost. Moravská povaha, ve své neustálé reflektivnosti, má neustálé sklony k postěžování si, ale zde, právě díky refrénům, to dostává až hořce ironický podtón.

Ale vlastním životem
Toho dne, toho dne
S velkým veselím

A i Ježíšek tu rázem neleží jako superbytosť, ale jako Moravan, který musel z ráje a teď se mu vůbec nechce do toho všeho, co ho čeká. Lidské zcela vítězí nad božským.

O poslední písni se mi moc mluvit nechce, je monumentální a krásná a není na ní toho moc k vysvětlování. Moravská balada je zcela přirozeným korytem pro jasnou ženskou povahu a příběh jí protéká valivě a monumentálně, jako by to byl sám Dunaj. Existuje i jihočeská verze, ale ta se spíš zamýšlí nad tím, že ta Dorota byla trochu pitomá, když jen tak odmítla bohatství a slávu. Tato Dorota ze severní Moravy, zapsaná v nářečí podobném ostravštině, je skutečně svatá. Před chvílí jsem znovu nahlédl do Sušilovy sbírky, jenom abych porovnal náladu originálu a mého „překlady“ do běžné češtiny a zalitoval. Je tam totiž ještě jiná verze, která nezačíná: Byla tě SVATÁ Dorota, jak to já začínám podle toho severomoravského znění, ale začíná: Byla tě KRÁSNÁ Dorota. To budu tedy zpívat. Svatá se přece stane až na konec, když vše vytrpí, oni jí useknou hlavu a ona pak Eliášovi pošle z Kristovy zahrady košíček ovoce.

Tedy vám přeju hezký čas nad kazetou, pokud si ji ovšem koupíte. Kazeta je profesionálně nahrána Tascam 244. Kazeta je u výrobce (jako vždy) přistřižená na délku odpovídající délce nahrávky, tamtéž je profesionálně kopírována v nezvýšené kopírovací rychlosti a patří na ni tato značka, což jsem doposud zapomněl uvádět: CHROME 70 μ S Dolby. V případě kvalitního kazetáku je reprodukce na úrovni desky a pásek prý vydrží víc než normálně. Nic kvalitnějšího nemají. Přemýšlím i o deskách, ale jelikož musím nechat udělat nejméně vždy 300 desek a tisíc obalů a zaplatit matici na lisování, zdá se, že je to investice, která se sotva vrátí. Za rok a půl existence Fosila jsem ještě od žádné kazety neprodal nad dvě stě a od Lutky, vydaného loni v únoru, teprve šedesát kousků, takže zde nemám ani základní režii ještě zpět. Češi tvrdí, že ho neznají. Je to začarovaný kruh. Kupujeme knihy, které už jsme četli a nebo chodíme pouze na filmy, které už jsem viděli? Ale nechci se vnucovat. Věřím na svobodu, problém pouze je, že i zpěvák i nakladatel potřebuje pro vlastní svobodu nějaké publikum, které také trochu riskuje. Jinak děkuju za příspěvky na posílání do Čech. Posílám to jen „obyčejným“ lidem. Opozice má na to, aby si to sama financovala a česká rozhlasová vysílání také. Tedy si u mne nestěžujte (to je vzkaz do Čech), že se Fosil nevysílá. Ještě si ho nekoupili.